

Aktivitás, önállóság, önnevelés

„... Még nem nagy az ember.
De képzeli, hát szertelen.”

József Attila: Ars poetica

EGYOLDALÚ pedagógiai szemlélettel úgy hisszük, hogy a gyermek egyetlen vágya a tanulás. Vannak tantárgyak, amelyeket szeret, és olyanok is akadhatnak, amelyekről irtózik. Az emberek, köztük a gyermekek azonban sohasem *tantárgyak* iránt érdeklődnek. *Élni* akarnak, és születésük percétől haláluk pillanatáig *élni tanulnak*. Az iskolában ennek megfelelően az egyes tantárgyakhoz való viszonyukat elsősorban az határozza meg: vajon tanáruk vagy környezetük más személye mennyiben tudta meggyőzni őket arról, hogy a tantárgy ismeretvilágára *az élethez, életük tartalmasabbá tételéhez elengedhetetlenül szükségük van*.

Szükségleteinknek rendkívül jelentős szerepük van egész életünkben. Minőségük meghatározza, hogy a világ egyik legtagabb fogalmán belül milyen hely illet meg minket. Ez a fogalom *az ember*, amely olyan szélső értékeket fog össze, mint a már éppen nem állat *primitív* emberségét és korszakalkotó *zsenit*; Michelangelót és rabló-gyilkosokat; tudósokat, művészeket és hullahegyeken diadalmaskodó hadvezéreket. A szükségletek kifejezik, hogy az ember a *legpasszívabb* lény a világon. Mások gyámolítása, segítsége nélkül menthetetlenül elpusztul. De ugyanakkor kifejezi az ember *aktivitását* is, hiszen a szükségletek ösztönzik cselekvésekre. Mindazoknak a megszerzésére, amelyek lehetővé teszik, hogy a szükségletek kielégüljenek. Ez a mozzanat újabb különbségek forrásává válik az emberek közt:

a) az egyik minden *áldozatot* meghoz,

b) a másik minden *eszközt* felhasznál,

amelyek ezt a kielégítést (legyen biológiai, szociális, intellektuális vagy etikai szükségletről szó!) biztosítják neki.

Köznapi értelemben *aktivitáson* a tevékenységre való képességet, hajlandóságot és magát a tevékenykedést értjük. Aktívnak azt az embert tekintjük, aki *képes, tud és szeret* is dolgozni. A tudomány leszűkíti a fogalom körét:

– a személyiségnek azt a *tulajdonságát* érti rajta,

– amely tevékenységét társadalmi, etikai *célok* szolgálatába képes állítani (ennek megfelelően az olyan tevékenységet, amely nem meghatározott célok megvalósítására törekszik = *áltevékenységnek, álaktivitásnak* is nevezi),

– számolni tud várható *következményeivel*.

Kovaljov (Személyiséglélektan, Bp. 1972.) rámutat, hogy az emberek aktivitásának *foka és jellege* igen különböző. E különbségek alapján beszélhetünk:

– reprodukív vagy alkotó aktivitásról,

– impulzív (az ingerekre ösztönösen reagáló) és tudatos,

– heteronóm (parancsokat teljesítő) és autonóm (maga tűzi ki céljait, feladatait, másoknak javaslatot tesz),

– intellektuális (értelmi, gondolkozási), érzelmi és akarati aktivitásról. (Az érzelmi aktivitásról l. bővebben: Jakobszon: Az érzelmek pszichológiája, Bp., 1962.)

Az emberek aktivitásuk *típusa* alapján is eltérnek egymástól, de ennél is fontosabb annak felismerése, hogy aktivitásuk *mire irányul*. Ebből a szempontból:

a) ha a cselekvéseknek nincs határozott céljuk, akkor az aktivitás *nyüzsgés* csupán, esetleg a féktelenség megnyilvánulása;

b) ha a cél negatív, akkor *rombolás*,

c) a társadalmi, etikai szempontból értékelhető, tehát a *nevelésben elfogadható* aktivitás pedig mindig társadalmilag, etikailag értékes célokra irányul (ez lehet tisztességes szórakozás vagy pihenés is, mert ezeknek is társadalmi, etikai értékük van).

Mindezek a pedagógusokra és a gyermekekre is érvényesek. Éppen ezért *diletantizmusra* vall, ha valaki általában beszél a nevelésben aktivitásról. A különböző jelenségeket, folyamatokat jelölő fogalmak kizárólag a definíciókban és a szótárakban fordulnak elő általános jelentésükkel. Az iskolában konkrét pedagógusok nevelnek konkrét gyerekeket, s ezek a konkrét nevelők és diákok egészen más jellegű, intenzitású és típusú aktivitást képviselnek. Különbségeket nemcsak tanárok és diákok, hanem tanárok és tanárok, diákok és diákok között is találhatunk. Hiába határozza meg valamelyik tanterv vagy kötelezően előírt módszer, mint a pedagógia legsúlyosabb ellentmondása, az *aktivitás kötelező módját*, ezt az előírást valamennyi tanuló és valamennyi tanár képtelen teljesíteni.

Az iskolának a tanulói aktivitás kibontakoztatása érdekében differenciált feladatokat kell megoldania:

a) mindenekelőtt teremtsen meg az *aktivitás szituációját* a passzív gyerekek számára (passzívnak tekinthetünk minden olyan gyermeket, akinek az intellektuális érdeklődése fejletlen, figyelmét nehezen koncentrálni, az anyagot csak ismételt magyarázatok által érti meg stb.),

b) tegye lehetővé, hogy előbb *reproduktív aktivitásuk* bontakozzék ki (a tanulók többsége csak erre képes),

c) s nagyon sok tanuló negatív irányú, rendszerint nagy intenzitású aktivitását *korlátok közé szükséges szorítania* (fegyelem- és rendbontók, aszociális, antiszociális magatartásúak).

Az aktivitás szituációjának megteremtéséhez elengedhetetlen, hogy a tanuló erejéhez mért feladatokat kapjon, megoldásuk közben legyen szabad tévednie, hibáznia is, a helyes megoldás kialakításához kellő segítséget kapjon nevelőitől. Nevelésünk, benne oktatásunk eredményességét gyakran csökkenti a *gyerekekben kialakuló félelem*. Minden cselekedetünket azonnal minősíti az iskola, így a hibáknak elmarasztaló hatásuk van. Németh László mutatott rá, hogy ez a félelem csak rövid ideig késztet a hibák kijavítására, később újabb és nagyobb hibák forrásává válik.

A tanulók aktivizálása *nem általánosságban* jelenti tevékenységre való késztetésüket. Nagyon *konkrétan* a társadalmilag értékes feladatok elvégzésére irányítja őket, aktívan vegyenek részt a műveltségük kialakításában, világnézetük, magatartásuk, jellemük fejlesztésében. Nem nyüzsgésüket kívánja az iskola fejleszteni, sőt le akarja szoktatni őket arról, hogy mindenbe *belekezdjenek*, majd mindent meg-unva *abba is hagyjanak*, és semmit se vigyenek *következetesen* végig. A nevelés tehát nem általában aktivizál, önfegyelmre, a nehézségek leküzdésére szoktatja a tanulókat. Tevékenységeiknek legyenek céljai (munka, pihenés, szórakozás), társadalmilag, etikailag helyes céljaik érdekében tudjanak kitartóan dolgozni. Maguk választhatják meg lehetőségeik körében, mit csináljanak, de választásuk nem kerülhet ellentétbe társadalmi normáinkkal, és a munka végigvitelére kötelezi őket.

Érdeemes felidézni ezzel kapcsolatban A. Levikov A tevékenység színlelése c. tanulmányát (Lityeraturnoj Gazeta, 1973:47. p. 10–11.). Levikov hangsúlyozza, hogy a tevékenységről, az aktivitásról nem lehet anélkül beszélni, hogy szót ne ejtenénk az *áltevékenységről, álaktivitásról* is. „Az álmunka sokarcú, legkedveltebb formája alighanem az aktivitás.” Pl. az olyan ember aktivítása, aki sűrő-forog, mégsem csinál semmit. „Az álmunka – írja továbbá –, nem azt jelenti, hogy valaki ölbe tett kézzel ül. Ellenkezőleg, alaposan megizzad.” Csak senkinek nincs haszna ebből az izzadságból.

MINDEN AKTIVIZÁLÁSNAK az önállóság kibontakoztatása a célja. Önállóság szavunk azonban korántsem egyértelmű. Ez az oka, hogy nagyon sokan beszélnek róla a pedagógiában, különbözőt mondanak róla, de vitatkozás nélkül, mert mindegyik *másról* ír és beszél. Ha valakiről csak azt mondom, hogy önálló, még nem határoztam meg, vajon:

- *magányos* (önállóan él, egyedüllet jellemzi),
- *független* (nem közömbös azonban, hogy mitől. Széles a skála. Van, aki anyagiilag független másoktól, de akadnak, akik a társadalmi normáktól függetlenítik magukat. Nem mások tetszése, véleménye irányítja cselekedeteit, de tevékenysége sem alkalmazkodik konvencionális csoportmintákhoz),
- *eredeti* (tehát nem másokat reprodukál),

A tudományokban és a művészetekben alapkövetelmény az eredetiség. Eredetinek azt tekinthetjük, aki elsőnek hívja fel kortársai figyelmét valamilyen jellemző jelenségre; a feltárt tények között új összefüggéseket tár fel; új adalékot közöl a további kutatás számára. Ha valaki *életpályáján* végigtekint, ezekre az eredeti gondolataira, írásaira lehet joggal büszke. Én is büszkén vallom, hogy elsőnek mutattam rá; ifjúságunk magányban él a formális közösségekben; igaz, hogy a személyiség fejlődésének meghatározó tényezője a társadalmi viszony, de az egyes tanulók konkrét környezetének társadalmi viszonyai nem mindig esnek egybe a társadalmi viszonyokkal; csak az a nevelés lehet eredményes, amelyik önnevelésre készíteti az ifjút; stb.

- *nem szorul feladatainak teljesítésekor mások segítségére* (természetesen ez mindig viszonylagos, mert az ember képességeinek kibontakozásában mindig mások is szerepet játszottak: tanárai, olvasmányai stb.),
- *kezdeményező* (új utakat keres, újító, feltaláló) stb.

Molnár István (A serdülők önállóságának sajátosságairól. Pszich. Tan. 1967., Kandidátusi tézisei 1965.) szerint az önállóság a *személyiség integrált megnyilvánulása*. Éppen ezért minősége, foka függ műveltségétől, képességeitől, intelligenciájától, a feladatokhoz való viszonyától, érdeklődésétől és erkölcsiségétől. Nevelésünk szempontjából nem adottság, hanem *lehetőség*. Az ember nem születik önállóan, a világ lepasszívabb lényeként lát napvilágot. Csak önállósulásának folyamatában válik kisebb-nagyobb mértékben, meghatározott viszonylatokban (anyagilag, gondolkodásában, alkotásában) önállóvá. Nem követhetünk el nagyobb hibát pedagógiai szempontból, mint azt, ha egyes tanulóktól vagy kisebb, nagyobb közösségektől (pl. egy osztálytól) lehetőségeiket meghaladó feladatok teljesítését kívánjuk. Az egyének és a közösségek ugyanis az önállóság különböző fokáról indulnak, s a fejlődés egyes szakaszaiban ugyancsak különböző szinten állnak. Az elvileg azonos igénynek tényleges helyzetükhöz kell alkalmazkodnia.

Minderre azért is fontos ügyelnünk, mert az önállóságnak is vannak *torzulásai*. Az ember szuverénításra, az önállóság elérhető fokára törekszik. Szükséglete az önmegvalósítás, ebben pedig, hogy valamilyen szempontból kiemelt hely illesse meg őt az emberek, elsősorban körülötte élő kortársai között. Ez az önmegvalósítási szükséglet azonban nem kizárólag a *munkasikerekben, az alkotásokban* nyerhet ki-elégülést.

Alkotáson mi nem kizárólag a művészi teljesítményt mérjük. Annak tekinthetünk minden munkaeredményt, amelyet a mérnök vagy a szakmunkás, az orvos vagy az ápolónő, az asztalos, a nyomdász stb. lelkiismeretes munkájával hoz létre. Az alkotásnak ilyen értelemben igen széles skálája van.

Torz formája az *uralkodni vágyás*, a hivatali hatalommal való ezerfajta visszaélés (pl. a munkatársak személyes igénybevétele, olyan igények támasztása velük szemben, amelyek nem kötelességeik. Remekül ábrázolja ezt a torzulást Stefan Zweig

Ámok c. elbeszélésének orvosfigurájában.). Ide sorolhatjuk az *agresszivitás* jelentős csoportját, valamint a *hamis egyensúly megteremtésére* irányuló törekvéseket.

Ez utóbbinak két jellegzetes típusát ismerjük. Az egyik mások lerángatásában, lekicsinylésében nyilvánul meg (formái: a pletyka, az intrika, feltételezések terjesztése, az elért eredmények értékének csökkentése). A másik a nyílt bosszú (másnak se legyen jobb, belegázolás mások életébe, mások megalázása, erőszak).

Említettük már, hogy az *önállóság mindig viszonylagos*. Az egzisztencializmus „izolált énje” filozófiai fikció. Az ember ugyanis mindig függ valamiktől és valakitől. Ha szakít a társadalommal, akkor erős szálakkal kötődik a maga által választott csoportjához, legyen az banda, galeri vagy hipicsoport. Még Robinson is függött természeti környezetétől, s magányos életének legszebb perce volt, amikor megpillantotta Pénteket, akivel kölcsönösen alkalmazkodhattak egymáshoz. Az ember önállóságra való törekvése dialektikus, mert egyidejűleg igényli a függőséget is. Mert az ember legfontosabb szükségletei közé tartozik a *másik ember*, akinek megértő hallgatására, szavára, törődésére vágyik.

Az önállóság viszonylagossága azonban más vonatkozásban is érvényes. Vannak emberek, akik az *önálló gondolkodás* legmagasabb fokára jutottak, de a mindennapi élet gyakorlati problémáinak megoldásában az átlagnál is gyámoltalanabban maradtak. Mások önállóan képesek megoldani a legnehezebb *gyakorlati feladatot*, de a legegyszerűbb elméleti problémával sem tudnak megbirkózni mások segítségével. Nagyon sok fiatal hivatkozik önállóságra, s az ahhoz kapcsolatos jogaira, de saját munkájával még a mindennapi kenyerét sem tudja megkeresni. Nem tisztázták, hogy az önállóság, főleg ha jogok hangsúlyozásával esik egybe, azt is jelenti, hogy *senki másnak nem okozok gondokat, senkire sem bízok személyemmel* (lakás, élelem, ruházkodás stb.) *kapcsolatos terheket*. Mások anyagi, fizikai, szellemi segítségét legfeljebb olyan mértékben vehetem igénybe, amilyenben viszonozni tudom.

Az ellenkező szemlélet, amely azt vallja, hogy a szülő *kötelessége*, hogy gyermekéről megfelelő szinten gondoskodjék, a gyermeknek viszont *joga*, hogy azt maximálisan igénybe vegye mindeka ellenszolgáltatás (az otthoni szokásokhoz, követelményekhez való alkalmazkodás, engedelmisség stb.) nélkül, a *fogyasztói szemlélet* sajátos megnyilvánulása. Az önállóság lehetősége, amelynek *kibontakoztatásához* mások (szülők, pedagógusok stb.) segítséget nyújthatnak, de *megteremtése* mindenkinek egyéni feladata. Csak önmagát teheti önállóvá valaki.

AZ ISKOLÁNAK minden segítséget meg kell adnia ahhoz, hogy a tanulók az *önállósodás útjára* lépjenek. Ennek az útnak a legelső állomása mindig az utánzás, mások gondolatainak, szavainak, mozdulatainak *reprodukálása*. Még az annyira előtérbe állított gyermekrajzokra is érvényes ez az alapigazság. Ezekben a rajzokban a valóságban (környezetében képeskönyveiben stb.) látott dolgokat igyekszik visszaadni a *gyermek*, mert számára még könnyebb és természetesebb kifejezési eszköz a rajz, mint a betű. A felnőtteket utánozva tanul meg járni, beszélni, viselkedni. Néha szolgálai veszi át édesanyja cselekvéseit, mozdulatait, mert az anya személyével együtt azok is példaképeivé, mintáivá váltak.

Az emberek többségét ez *reproduktivitás* elkíséri a sírig. Gondoljunk csak arra, hogy egy-egy történelmi korszak politikusai, hadvezérei, tudósai és művészei között is csak keveset találunk, aki a maga önálló útját járja. Hozzátehetjük, rendszerint ezek kapják a legtöbb gáncsot kortársaiktól. Éppen azért, mert „kilógnak” a sorból, nem igazodnak sem a közvéleményhez, sem a protokollhoz, sem a divatokhoz. A politika, a tudomány, a művészet és a mindennapi gyakorlat nagy forradalmárai ezek,

akiket az utókor vagy egyedülálló *csúcsokként* tart nyilván, vagy olyan alkotókként, akik *művészeti, tudományos iskolát* teremtettek, és a követők (epigonok) ezreit vonzották maguk büvkörébe.

A történelem ontja a példákat. Zrínyi lángeszének el kellett buknia Montecuccoli árnyékában. Előtte egy másik Zrínyinek azért kellett meghalnia, mert tehetségesebb mert lenni fővezérének, Wallensteinnek, Semmelweisnek csak az utókor emelt szobrot, Giordani Brunónak, Galileinek legnagyobb bűnük éppen az volt, hogy nem azt sajkózták, amit köröttük mások. Atya kettőtörli tollát, amikor megdicsérik, hogy kiváló utánzója Arany költészetének (1903). Hajsztát indítanak ellene, amikor rátalál önmagára, s önálló mer lenni (1906). A kortársak a zenében is többre értékelik, ha valaki megszokott dallamokat penget. Wagnernek, Verdinek, Bartóknak füttykoncerteken át vezet az elismerésig az útja. A kor kritikája szerint Hiador nagyobb költő volt, mint Petőfi, „ez a kócos kis ember”. A többség mindig a reprodukivitás különböző fokát képviselte még a művészetben és a tudományban is.

Nevelésünk egyik legsajátosabb ellentmondása *ifjúságunk reprodukív lázadása*. Azok az öltözködési formák, hajviselet, farmernadrág, izléstelen viselkedésmódok, amelyek a fiatalok szemében *a lázadás szimbólumai*, többnyire egy történelmi periódussal (néha egy-két évvel, máskor évtizeddel) lemaradt, s ezért tartalmát veszített, formájában torzult majmolásai a polgári ifjúság divatjainak, esetenként hóbortjainak. Tulajdonképpen szegyenkeznünk kellene, hogy a külföldi csomagokban egyesek nemcsak használt ruhadarabokat, de elkoptatott magatartási formákat is kapnak, s még pöffeszkednek bennük.

A történelem, a múlt és a jelen kiáltóan állítja elénk a reprodukivitás tényét. Csodálatosan mégis épp annak a pedagógiának a képviselői indítanak hadat ellene, amelynek legszentebb feladata lenne, hogy *a történelemben minőségileg új feladat* megoldásához nyújtson segítséget a műhely dolgozói számára. Az új feladat: *valamennyi tanuló vegyeze el, mégpedig eredményesen az általános iskolát*. Ha tény, hogy az emberek többségére a felnőttek között is a reprodukivitás különböző foka:

- *a szolgai utánzás* („Adjanak ki központi tanmenetet! Óravázlatokat!” - „Add kölcsön a munkatervedet, azt már megdicsérték!”),

- *mások eredeti gondolatainak kisajátítása* (Sajnos, épp a pedagógiára vált ez jellemzővé. A tudományosság alapkövetelménye a fogalmak tisztázása és a filológiai pontosság, ritka még a tudományos jellegű tanulmányokban és könyvekben is. Külföldi szerzőkre még csak hivatkozhatnak, hazaiakra csak protokollszinten. A jövő kutatójának így fejtörést okoz majd, hogy pl. egy-egy pedagógiai könyv különböző kiadásait összevetve megállapítsa, vajon a szerző kutatásainak eredményei-e a változások, vagy - mint sokszor igaz - hivatkozás nélküli átvételek között megjelent hazai tanulmányokból.),

- *önálló szintézise mások gondolatainak* (hivatkozni kell rájuk!),

- *a kor divatjához, közvéleményéhez való igazodás* (tudományban és művészetben, de a „modernnek” tartott gondolkodásban is),

- *a mindennapi társalgás szintjén mozgó reprodukció* (Hallottam, esetleg megbízható forrásból hallottam...) stb.

a jellemző, akkor az általános iskolában is alapkövetelmény - épp az önállósodás érdekében - a reprodukivitás (a tankönyvi ismeretanyag megtanulása, az irodalmi művek cselekményének elmondása, a reprodukív fogalmazások, minta matematikai feladatok megoldása stb.). Minden olyan törekvés, amely tömegmértetű oktatásban ezt a fokot át szeretné ugrani, a gyerekek többségét kudarcra ítéli, elzárja a kulturális önállósodás lehetőségétől. Régi, s mindig visszatérő pedagógiai vita, pl. vajon a fogalmazás tanításában önállóan kell-e szányaltatni a gyerekeket, lehetővé téve számukra a szabad alkotást, a „szányalást”, vagy fontosabb, hogy követésre alkalmas minták alapján, reprodukálva ugyan, de megtanulják mindannyian gondolataikat értelmesen, világosan közölni. Ez a vita *tetszés szerint bármikor fel-*

újítható. Mindkét álláspont mellett az érvek sokaságát lehet felsorakoztatni anélkül, hogy döntenünk lehetne közöttük. Az igazság ugyanis: hogy, aki tud, *szárnyaljon mérészen*, de aki még totyogni sem képes, azt előbb *tanítsuk meg járni*.

Egy klasszikus monda szerint egy tóban elszaporodtak a békák. Hamarosan megjelentek ott a gólyák is, és nagy pusztítást végeztek a békák soraiban. A kis állatok kétségbeesve fordultak Zeuszhoz, szabadítsa meg őket pusztítóiktól. Zeusz ünnepélyesen szólt: „Félelemre semmi okotok sincs. Ha megint jönnek a gólyák, bontsátok ki szárnyaikat, és repüljeteek más vizekre!” – „De Zeusz, nekünk nincsenek szárnyaink” – brekegték a megijedt békák. Az Olymposz urát nem zavarta ellenvetésük: „A tanácsot megadtam, a ti dolgotok, hogy éljeteek vele.” Pedig Zeusz nem pedagógus volt!

A reprodukció, az utánzás azonban nem feltétlenül azonos idegen szövegeek be-magolásával, a másolással, minták szolgálai követésével. Bemutattuk már néhány változatát. Lényegük, hogy a reprodukáló társadalmilag, morálisan, művészetiileg helyes *mintákat válasszon magának* (pl. az iskolában tanult irodalmi szövegeket az otthoni triviális beszédmód helyett; viselkedési formákat a környezetből felszedett „nevelletlenség” helyébe stb.), mert a gyermek környezetét *reprodukálja*, a tanítvány, a növendék mesterét *követi* anélkül, hogy személyiségét feladva egybeolvadna vele. Marcel Aymé ábrázolja egyik írásában, hogy a gyermekeknek „bámulatos tehetségük van ahhoz, hogy füleljenek a halkan kimondott szavakra, ellessék a sebtében tett mozdulatokat, amelyeket később maguk is utánóznak”. A hagyományozásnak, a minták átadásának ezt a rejtett módját mutatja be Németh László is az *Égető Eszterben*, amikor képet rajzol a szülei minden tettét, szavát titkon leső kis Esztről. A nevelésnek számolnia kell ezzel, mert az iskolába lépő gyermek gondolkodási (képes-e végiggondolni valamit, vagy partok nélkül csapong), beszéd- (triviális vagy elfogadható stílus, kerek mondatok vagy kusza szövegeek) és magatartási és viselkedési *sémáin* (agresszivitása, modortalansága stb.) közvetlen környezetének sémáit lehet felismerni. Hátrányos helyzetűek azok a gyermekek, akiknek előbb *az otthoni sémák lebontására* van szükségük azokkal szemben, akik sikeresen használhatják azokat tovább is.

PEDAGÓGIAI, pszichológiai axióma, hogy csak azt szabad lebontanunk, ami helyett újat tudunk építeni. Sémák helyébe először új sémákat kell adnunk. Ha ezek nélkül követeljük „az önálló gondolkodást” a hátrányos helyzetű gyerekektől, csak tehetségtelenségükkel *vigasztalhatjuk* magunkat, mert egyébként eredménytelen munkánkat kellene *bevallanunk*.

Helyes irányba terelt aktivitás, a reprodukció segítségével lehetővé tett önállósodás biztosít szilárd talapzatot *az önnevelés igényének* kibontakoztatásához. Szülők, nevelők nagyon sok kudarca fakad abból, hogy autokrata módon nevelni szeretnék gyermekeiket, tanítványaikat, megfélekezve arról az ugyancsak egyszerű tényről, hogy *az életben mindenki csak önmagát neveli*. Ez az élet realitása. Ha a szervezéstudomány tanításait a pedagógiára adaptáljuk, a következő képet kapjuk: a mindennapi életben különböző kiinduló alapokat találunk; hogy ezekből valami jobbat, minőségileg mást formálhassunk, szervezetre, a szervezetnek pedig tevékenységre van szüksége.

Minden olyan szervezetben, amelyben nem a saját törvényei alapján formálható anyaggal dolgoznak, hanem emberekkel, a tevékenység megköveteli a „*bemenők*” *aktív részvételét*. Nincs az a zseniális orvos, aki képes meggyógyítani azt a beteget, aki maga nem akar meggyógyulni. Nincs az a csodálatos hivatal, amely képes elintézni annak az embernek az ügyét, aki maga nem tesz semmit. Nincs az a nevelési intézmény, iskola, amely képes lenne megnevelni olyan gyermekeket,

Bemenet (input)	Szervezet	Tevékenység	Kimenet (output)
nyersanyag	üzem, gyár	termelés, gyártás	termék
kézirat	nyomda	szedés, nyomás	könyv
ügyes-bajos dolog	hivatal	ügyintézés	elintézett ügy
betegség	kórház	gyógyítás	egészségesebb állapot
neveletlen, tudatlan gyermekek	iskola, nevelési intézmény	nevelés	a kezdetihez viszonyítva jobb, többet tudó gyermek

akikben nem tudta felkelteni *önnevelésük igényét*, és nem tudta befolyásolni ennek az önnevelésnek az *irányát*.

Az egyik Hajdú megyei szakfelügyelő jelentésében olvashatjuk a következőt: „Az *önképzésnek* legyen legalább olyan becsülete, értéke, mint amennyit most egyesek szemében egy háromórás *továbbképzési* rendezvény végigülése képvisel.” Nem elég, ha egyetértünk ezzel a megállapítással. Tovább kell fejlesztenünk: minden továbbképzés csak annyit ér, amilyen mértékben felkelti résztvevőiben az önképzés igényét. Az a nevelő, aki a továbbképzésben készen átvethető mintákat, sémákat keres, amelyeket szolgáian reprodukálhat a gyakorlatban, hiába fogja aktivitásra, önállóságra és önnevelésre biztatni tanítványait. A gyerekek titkon ellesik, és utánozzák szellemi kényelmét. Aktivizálás, önállóságra nevelés és önnevelés nem pedagógiai jelszavak. Megkövetelik a fogalmi tisztázottságot és a pedagógusi példaadást. Egy pályalélektani tanulmánynak nem lehet feladata *módszereik* kimunkálása, *elveiket* szükséges tisztáznia. Ezeket figyelmen kívül hagyhatja a nevelélmélet, a didaktika és a gyakorlat is. Akkor azonban ne másokban keresse az eredménytelenségek okait!

JEGYZET

Elolvására ajánljuk a szerző Az iskola és a pedagógus tevékenységei, MK. 1974:3. p. 165–173., majd a jelen tanulmány után Nevelésünk alanya és tárgya: az ifjúság. MK. 1973:2. p. 74–82. c. tanulmányait.

